

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

Yttrande Arkivutredningen 2020

Dnr: Ku2019/02112/KL

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Betänkandet SOU 2019:58 Härifrån till Evigheten – En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv

Sammanfattning

Föreningsarkivet i Jämtlands län ser positivt på den undersökning och kartläggning av den enskilda sektorn Arkivutredningen gjort inom ramen för sitt uppdrag. På många sätt har man skapat sig en god översyn över hur den enskilda sektorn fungerar och verkar.

Vi ser positivt på att det införs syftes- och ändamålsparagrafer i arkivlagen, och att enskilda arkiv omfattas av delar av lagen. Vi ser också positivt på att enskilda arkivinstitutioner ska lämna uppgifter till den nationella arkivdatabasen, även om funktionerna och driften av NAD behöver reformeras i grunden – i samarbete med hela arkivsektorn. Vi håller också med om att de stora utmaningar sektorn har är behovet av en ökad finansiering samt digitalisering. Föreningsarkivet anser också att utredningen visar god förståelse för hur situationen kring samers och andra minoriteters arkiv ser ut, och betonar att arkiven bör förvaltas nära minoritetsgrupperna själva, gärna inom den regionala struktur som redan finns och i nära samarbete med minoritetsgrupperna själva.

Föreningsarkivet anser däremot att arkivens användning och arkivens användare fått alltför liten plats i betänkandet, och beklagar att arkiven som institutioner inte tydligare synliggörs som kulturinstitutioner. Den röda tråd vi inom enskilda arkivsektorn efterfrågar och behöver inom kulturpolitiken, saknas fortfarande. Syftes- och ändamålsparagraferna är en viktig markering, men de riskerar att bli tandlösa när man inte också fördjupar resonemangen kring hur arkiven ska bidra till att uppnå de nationella kulturpolitiska målen, eller hur arkivinstitutionerna kan inlemmas i ett gemensamt kulturpolitiskt ramverk. Fortfarande är det bara informationen i arkiven som lyfts upp som kulturarv, inte institutionernas arbete och professionens inriktning.

Föreningsarkivet anser vidare, och i linje med ovanstående, att Riksarkivets regionala verksamhet genom landsarkiven inte får riskeras utifrån nya skrivningar i instruktionen, utan måste kvarstå på de platser de idag finns för att kunna förbli en viktig del av den regionala kulturella infrastrukturen. Landsarkiven har också ofta en viktig roll som motorer i lokala arkivcentrumbildningar och därför ställer sig Föreningsarkivet frågande till varför statliga arkiv inte omfattas i skrivningarna om just arkivcentrumbildningar.

Slutligen anser Föreningsarkivet att även om begreppet "enskilda arkiv" är svårt, skulle det bli än värre om det byts ut mot begreppet "privata arkiv".

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

Yttrande

Arkivlagen

Föreningsarkivet ser positivt på att det finns en syftessparagraf, §1, där det förutom att trygga tillgången till allmänna handlingar också framgår att lagen syftar till att "främja tillgången till kulturarvet, och bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling". Detta är ett mycket viktigt ställningstagande.

§2

Ändamålsparagrafen, §2, slår också fast att arkiven är en del av kulturarvet, och att de ska bevaras, struktureras och förvaltas för att tillgodose rätten till och behovet av handlingar, men också för forskningens behov.

De regionala enskilda arkiven i Sverige har framförallt handlingar av kulturhistoriskt intresse, och genom att dessa paragrafer införts i lagen värderas de enskilda arkivhandlingarna högre än tidigare då lagen till största delen bara varit inriktad mot förvaltningsområdet. Vi noterar också att det i den fortsatta utredningen framförallt är i avsnittet om de enskilda arkiven som man betonar arkivs betydelse som kulturarv och som intressanta för forskning. Vill man ytterligare betona arkiven som kulturarv kunde det faktum att förvaltningens handlingar idag utgör framtidens kulturarv betonas mer.

§3

Under § 3 vad gäller lagens tillämpningsområde tydliggörs det att "sådana enskilda arkivinstitutioner som erhåller verksamhetsbidrag av statliga medel" ska omfattas av lagen vad gäller § 7 och 14". Eftersom de regionala enskilda arkiven erhåller statliga medel genom kultursamverkansmodellen, blir det här tydligt att vi omfattas av lagen, vilket vi tycker är bra. Den rättsliga grunden blir därmed fastställd enligt svensk rätt och i överenskommelse med bestämmelserna i EU:s dataskyddsförordning.

Däremot noterar vi skillnaden man gjort inom kulturarvssektorn, där bibliotekslagen i sin 2 § och museilagen 4 § ger tydliga uppdrag till sektorns institutioner att främja kunskap, demokrati och kulturupplevelser. Motsvarande ändamålsbestämmelse finns inte i föreliggande förslag till arkivinstitutionernas uppdrag. Istället betonas endast att själva informationen, arkiven, ska bevaras och tillgängliggöras. Detta känns symptomatiskt för hur kulturpolitiken brukar resonera kring arkiv, och befäster tyvärr känslan av att arkiven till skillnad mot t ex museer och bibliotek trots allt inte anses vara fullvärdiga kulturinstitutioner. Detta stärks ytterligare av att Myndigheten för Kulturanalys inte ska vara ansvarig för den officiella statistiken utan att Riksarkivet, som ofta intar ett förvaltningsperspektiv, enligt förslaget ska få detta uppdrag.

Den regionala enskilda arkivverksamheten har högt ställda förväntningar på sig från sina regioner att vara aktiva kulturinstitutioner. Vi förväntas erbjuda publik verksamhet för både skola och allmänhet, och vi ska verka för förmångfald, jämställdhet, jämlikhet, inkludering, arbeta med normkritik och integration likväl som vi ska vara verksamma inom kultur och hälsa. Att detta är en del av arkivinstitutionernas verksamhet syns ingenting i arkivutredningens betänkande. Fortfarande saknas därmed en tillräckligt tydlig röd tråd kring arkivens verksamhet inom kultursektorn.

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

§7

§ 7 Tydliggör att "arkivmyndigheterna" ska tillgängliggöra och främja användningen av arkiven för att uppfylla 1 § 2 och 2 § 3, vilket går helt i linje med de uppdrag vi idag har av våra regioner. Även om vi inte är myndigheter i ordets rätta bemärkelse.

§ 14

§ 14 tydliggör att även de enskilda arkivinstitutionerna ska lämna uppgifter till ett nationellt arkivinformatiionssystem. I texten till lagen tydliggörs att det är NAD, den nationella arkivdatabasen, som åsyftas.

Att de regionala enskilda arkiven ska tillgängliggöra uppgifter om sina arkiv går helt i linje med vad vi önskar göra. Däremot måste den nationella arkivdatabasens utformning och prestanda bättre motsvara de enskilda arkivinstitutionernas behov. I dagsläget administreras och utvecklas databasen utifrån Riksarkivets tankar och behov, och byggs utifrån det underliggande systemet Arkis som endast Riksarkivet har tillgång till. De regionala enskilda arkiven ser hellre att en nationell arkivdatabas utformas och utvecklas i samarbete med hela sektorn och att ansvarig part, Riksarkivet, också hittar former för att små enskilda arkiv ska kunna föra över information till databasen och därmed bli synliga på ett enkelt sätt. Här är samarbete ett nyckelord.

Förslag till förordning om statsbidrag till arkivcentrum (1.3)

Många arkivinstitutioner samarbetar redan idag genom olika arkivcentra, och många upplever samarbetena mycket positivt eftersom tillgängligheten till arkiven på många sätt gynnas och institutionerna sinsemellan kan hitta värdefulla synergieffekter. De regionala enskilda arkiven, som ofta är relativt små enheter, ser positivt på att statsmakten vill stimulera den här typen av samarbeten vidare.

De arkivcentra som finns idag är dels samarbeten mellan enskilda, kommunala och regionala arkiv, men också med de statliga landsarkiven. I 2 § av liggande förslag saknas de statliga arkiven som möjlig part i samarbeten kring arkivcentra. Detta ställer vi oss mycket undrande till, eftersom landsarkiven sedan länge haft och arbetat med ett viktigt regionalt uppdrag, där också att stötta den enskilda regionala arkivverksamheten varit en viktig del. Föreningsarkivet anser därför att det är viktigt att det tydliggörs att även statliga arkiv ska kunna ingå i olika typer av arkivcentrumbildningar. Förslagsvis ges uppdraget att fördela medel till arkivcentrumbildningar till Samarbetsrådet. På så sätt blir det varken medelsfördelning till egen myndighet eller ensidig bedömning av vilka centrumbildningar som ska beviljas medel.

Förslag till förordning om ändring i förordningen (2009:1593) med instruktion för Riksarkivet (1.5)

5§7

Vad gäller Riksarkivets uppdrag, anser Föreningsarkivet att det är bra att Riksarkivet får i uppdrag att tillhandahålla och förvalta ett nationellt arkivinformatiionssystem, samt verka för så bred anslutning som möjligt till systemet. Utvecklingen av systemet behöver dock ske i samarbete med övriga arkivsverige för att det ska bli användbart för enskilda arkivinstitutioner och dessutom användarvänligt inte bara för en arkivman

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

förvaltning utan också för en kulturarvsintresserad allmänhet. Ett tillägg i formuleringen vore därför önskvärd, där det framgår att utvecklingen av systemet sker i samarbete med övriga arkivsverige.

§ 18 och § 19

Arkivutredningen föreslår att Riksarkivet själv ska få avgöra på vilka orter i Sverige man väljer att bedriva verksamhet. Föreningsarkivet håller med om att Riksarkivet själva ska få bestämma över hur verksamheten inom myndigheten fördelas, men vill med bestämdhet yrka på att de 7 landsarkiven och de tre institutioner med landsarkivuppdrag ska finnas kvar och att orterna specificeras även i den nya instruktionen till myndigheten. För att Riksarkivet ska kunna uppfylla arkivlagens 1 och 2 §§, att främja tillgången till kulturarvet, bidra till det demokratiska samhällets beständighet och utveckling och finnas tillgängliga för forskningens behov krävs det att myndigheten finns som besöksplats på flera platser runt om i landet. Det ska inte få vara godtyckligt var – och om - landsarkiven finns eller inte, utan det behöver finnas tydligt angivet så att eventuella ekonomiska kriser inte används för att centralisera all verksamhet till ett fåtal större städer, eller för att minska på den kulturella infrastrukturen som man på ett så bra sätt byggt upp i landet.

4.5.1 Samlingsbegreppet enskilda arkiv

Arkivutredningen diskuterar möjligheten att ändra begreppet enskilda arkiv till privata arkiv. Föreningsarkivet håller med om att begreppet enskilda arkiv är problematiskt, och att många saknar förståelse för dess innebörd. Däremot anser vi att förslaget om att byta ut enskilda till privata arkiv gör förståelsen för vad det är ytterligare sämre. De enskilda arkiven är en viktig del av det gemensamma kulturarvet, och tillgängligheten till dem behöver stärkas. Att övergå till begreppet privata arkiv signalerar för många att handlingarna inte alls är tillgängliga för forskning, utan att det just är privata handlingar. Diskussionen kring vilket begrepp som ska användas i framtiden bör diskuteras och ventileras vidare, men Föreningsarkivet anser inte att en ändring ska ske innan begreppsterminologin har utretts vidare.

4.5.6 Utmaningar för den enskilda sektorn

Föreningsarkivet håller med om att både finansieringen av de enskilda arkiven och digitaliseringen är två av de absolut största utmaningarna som sektorn står inför.

I de fall arkivbildare är aktiva föreningar har föreningsarkiven möjlighet att ta ut en viss ekonomisk ersättning för det arbete som utförs, t ex i form av medlemsavgifter och hyllavgifter. När det gäller finansieringen av arkiv från nedlagda arkivbildare, så kallade herrelösa arkiv, kan inte någon sådan egenfinansiering genereras. Bevarandet och tillgängliggörandet av handlingarna är därmed helt beroende av de medel som institutionerna får som bidrag från det allmänna, genom Kultursamverkansmodellen. Finansieringen av arkivinstitutionerna är proportionellt väldigt liten jämfört med övriga kulturinstitutioner som finansieras genom modellen, och det blir i ekonomiskt svaga tider extra känsligt eftersom den statliga delen regleras utifrån vad den regionala politiken prioriterar vid fördelningen. Finansieringen av denna verksamhet, som inte handlar om produktion av kulturupplevelser utan om ett grundläggande bevarande och tillgängliggörande av handlingar, har stort behov av att utredas vidare.

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

Den digitala utmaningen diskuteras på flera olika sätt i utredningen, men framförallt är det digitaliseringen av befintligt material som lyfts. Föreningsarkivet ser positivt på att man vill stimulera digitalisering av dessa handlingar, men den största utmaningen för de enskilda arkiven ligger i att alls kunna ta emot och bevara handlingar som *fötts digitalt*. I dagsläget kan institutionerna endast ta emot analogt material, och risken att vi förlorar viktig samtida information från civilsamhället är uppenbar. Föreningen Sveriges länsarkivarier genomförde 2018–2019 en utredning om förutsättningarna för länsarkiven att samarbeta kring ett gemensamt e-arkiv. En gemensam lösning beräknas kräva mellan 10 och 25 miljoner kronor årligen i offentliga medel, beroende på institutionell form, förväntade möjligheter till avgiftsfinansiering och skalbarhet. Endast sett till denna prognos är arkivutredningens föreslagna anslagsökning till de enskilda arkivinstitutionerna otillräcklig. Området behöver därför problematiseras ytterligare, och Föreningsarkivet förslår att man ger Regionerna, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet eller Myndigheten för digital förvaltning i uppdrag att bistå de regionala enskilda arkiven med detta.

ANVÄNDARE OCH ANVÄNDNING

4.6

Föreningsarkivet anser att arkivens användning och arkivens användare har fått en väldigt liten plats i betänkandet. Frågor om hur arkiven kan förstås och användas och hur användningen kan underlättas är av central betydelse för hela arkivsektorn. Det har hänt mycket under de senaste 20 åren, och Föreningsarkivets erfarenhet är att det tillkommit flera nya användargrupper. Utöver våra medlemmar är såväl barn som unga genom skola och utbildning jämte seniorer våra största användargrupper. Föreningsarkivet anser att arkivens roll i samhället som resurs för skola och folkbildning, som mötesplats och som lokal/regional/nationell minnesinstitution kunde ha fått större utrymme i utredningen. Man berör t ex inte hur arkiven som kulturarvsinstitutioner på olika sätt kan bidra till att uppnå de nationella kulturpolitiska målen, inte heller hur arkiven kan inlemmas i ett gemensamt kulturpolitiskt ramverk. Kulturarvet betraktas idag som ett eget politikområde, och i propositionen Kulturarvspolitik (2016/17:116) beskrivs regeringens kulturarvspolitiska prioriteringar. Dessa bör rimligtvis även omfatta arkivsektorn. Föreningsarkivet gjorde under utredningens gång ett inspel om att det behövs en röd tråd i kulturarvspolitiken. De regionala enskilda arkivverksamheterna styrs av regionala kulturplaner, och dessa styrs i sin tur av de nationella målen. I betänkandet finns dock inte några kopplingar och förtydliganden kring detta vilket är ytterst beklagligt. Med betoningen på kulturarv, både i betänkandets rubrik och förslag till lag, hade man kunnat förvänta sig ett eget kapitel med fokus på dessa frågor. Fortfarande är det bara informationen i arkiven som lyfts upp som kulturarv, inte institutionernas arbete och inriktning eller professionen som arkivarie och arkivpedagog. Det hade varit intressant att få ta del av Arkivutredningens analys och eventuella förslag på hur arkivsektorn skulle utveckla detta område för att alls komma ikapp övriga minnesinstitutioner som bibliotek och museer.

Dnr: KU2019/02112/KL
Remissvar från Föreningsarkivet i Jämtlands län

Samiska Arkiv

12.4.1 Ett ökat ansvar för samiska arkiv

Föreningsarkivet anser att Arkivutredningen visar en god förståelse för hur arkivsituationen kring samiska arkiv ser ut. Föreningsarkivet håller med Sametinget om att det är viktigt att arkivmaterialet finns tillgängligt nära de platser där det skapats för att materialet ska kännas tillgängligt. Vi menar att detta också är en förutsättning för att nya enskilda arkiv ska skapas. Samiskt arkivmaterial bör t ex kunna förvaltas av en regional arkivinstitution istället för att föras till ett gemensamt fysiskt arkiv någon annanstans i landet.

12.8.1 Ett arkivansvar för Sametinget

Föreningsarkivet håller med utredningen om att det är bra att Sametinget får ett särskilt bemyndigande att verka för att samla kunskap om arkivbestånd som bildats och samlats in av och för urfolket samerna, och att verka för att dessa bestånd uppmärksammas och tillgängliggörs. Det är viktigt att initiativ och satsningar prioriteras och känns viktiga för det samiska samhället självt.

Föreningsarkivet vill poängtera att de regionala föreningsarkiven kan användas som en resurs i arbetet med att stärka nationella minoriteters bevarande av arkiv. I vårt uppdrag ingår redan ett särskilt ansvar för att uppmärksamma nationella minoriteters och urfolks språk och kultur. Mycket av vår verksamhet ligger också i linje med vad som efterfrågas i utredningen. Vi är ingen myndighet, utan vår verksamhet har i decennier byggts upp av ideella organisationer som själva önskar bevara sin rörelses kulturarv. Vi har en lokal och regional närvaro och därmed en geografisk närhet till våra arkivbildare. Vi ger råd och stöd till den som vill skapa och förvalta sitt eget arkiv och vi gör det inte i vinstsyfte.

Det är viktigt att Riksarkivet som sektorsmyndighet, precis som utredningen föreslår, finns med som stöd och hjälp i det nya uppdraget. Även i detta fall är det av stor vikt att det regionala uppdraget hos landsarkiven betonas. Genom sitt aktiva regionala arbete har landsarkiven över tid kunnat utveckla ett förtroendefullt samarbete med det samiska samhället och har därmed goda förutsättningar att kunna bistå Sametinget. Detta hade inte varit möjligt om inte det regionala uppdraget prioriterats.

Östersund den 26 maj 2020

Styrelsen för Föreningsarkivet i Jämtlands län

Bengt Bergqvist
Ordförande